

Partiklar i sørsamisk

Trond Trosterud
UiT Noregs arktiske universitet

Abstract

The article presents the most central particles in Southern Sami, and argues that they constitute a separate part of speech different from adverbs. Most particles usually occur in the second position of the sentence, but several particles may also occur in second position in complex verb phrases, i.e. in third position in the sentence. A group of words have in previous research been treated as both proclitic and enclitic particles, it is argued here that these should be treated as adverbs.

Keywords: South Sámi, particles, syntax, Wackernagel position

1. Innleiing

Temaet for denne artikkelen er partiklar i sørsamisk, dvs. ord som *amma, bist, hov, gujht, maa*. I dei sørsamiske pedagogiske grammatikkane blir desse orda drøfta ut i frå dei semantiske eigenskapane dei har, og Magga og Magga (2012) ser på dei som ei undergruppe av adverba. Eg vil drøfte om det i tillegg til adverba også er grunnlag for å operere med ein ordklasse partiklar i sørsamisk, og i tilfelle kva ord som høyrer med i denne ordklassen, og kva eigenskapar dei har. Eit sett av ord blir i grammatikkane framstilt som dels pronomen, dels partiklar, nemleg formene *mån, dån, sån, min, din, sin, mih, dih, sih* (sjå t.d. Magga og Magga (2012) s. 52). Eg vil ikkje gå inn på desse orda i denne artikkelen.

Det empiriske grunnlaget for artikkelen er SIKOR (Antonsen m. fl. (2021)), eit sørsamisk korpus på 2,03 millionar ord. Halvparten av korpuset er administrative tekstar omsett frå norsk til sørsamisk, men korpuset inneheld også 460 000 ord bibelteklar og skjønnlitteratur, og ein del tradisjonelle tekstar, som Anna Jakobsens *Don jih dan bijre*. Partiklar er i utgangspunktet karakteristiske for talespråket, men som artikkelen vil vise kan dei også bli funne i tekstar av den typen vi finn i SIKOR.

Avsnitt 2 drøftar partiklar som ordklasse, avsnitt 3 presenterer handsaminga av partiklar i sørsamisk i tidlegare forskning, og avsnitt 4 gjev ein syntaktisk analyse av dei sørsamiske partiklane som er godt nok representert i SIKOR til å kunne bli drøfta. Til slutt kjem ein konklusjon.

2. Partiklar som del av ordklassesystemet

Ei kvar ordklasseinndeling kan bli sett på som ei hypotese om språket ho gjeld for. Vi finn den klassifiseringa som seier oss mest om språket, og som best gjer oss i stand til å uttrykke eigenskapane ved språket. Spørsmålet om eit språk har partiklar som ei eiga ordklasse kan dermed reformulerast til om det finst grunnlag for å skilje dei frå andre ord på ein systematisk måte.

Vi kan dele leksema i eit språk i grupper etter morfologiske, syntaktiske eller semantiske kriterium. Eit døme på den første inndelinga er Arvid Genetz, som i doktoravhandlinga si frå 1890, *Suomen partikkelimuodot*, opererte med tre ordklasser: **nomen**, med kasusbøying, **verb**, med tempusbøying, og **partiklar**, utan bøying (Genetz (1890)). Dette var ei klår inndeling, som også la vekt på dei langt på veg identiske morfologiske eigenskapane orda vi vanlegvis kallar pronomen, talord, adjektiv, substantiv og eigennamn har i finsk. Alle desse orda blir bøygd i dei same kasus og numerus. Den tredje ordklassen i Genetz sitt system er langt mindre enn dei to andre ordklassane, men han er likevel svært heterogen. Ord som dei finske parallellane til orda *og, men, at, uff, utan, sikkert, sannsynlegvis* hamnar hos Genetz i same ordklasse, i og med at morfologien deira er lik: Dei manglar morfologi. Ser vi grammatikken som heilskap er dette likevel ikkje ei god avgjerd: Desse orda skil seg frå kvarandre ved kva ord dei kan stå i lag med, dvs. etter syntaktiske kriteria.

For dei fleste av orda i Genetz sin partikkelklasse er det i dag semje om ei syntaktisk basert inndeling. Blant Genetz sine “partiklar” finn vi ord som står i staden for setningar (interjeksjonar), ord som side- og underordnar frasar til kvarandre (konjunksjonar og subjunksjonar) og ord som gjer substantivfraser til adverbial eller til ikkje-valensbunde argument i setninga (pre- og postposisjonar). Alle desse ordklassene finn vi også i dei pedagogiske grammatikkane for sørsamisk. Dei orda som står att i Genetz sin partikkelklasse blir i dag i finsk grammatikk delt i to klassar: adverb og partiklar (t.d. Iso suomen kielioppi (Hakulinen m. fl. (2004)), §646 og §794). Adverb blir av Hakulinen m. fl. (2004)

PARTIKLAR

definert som ord som er ubøyge eller har defekte (kasus)paradigme og som skildrar tid, stad, tilstand, måte og mengd. Adverba er kjernen i adverbialfraser, og kan ta både bestemmarar og komplement¹. Partiklar definerer Hakulinen m. fl. (2004) som ei eiga ordklasse, slik (§794)²:

- sett frå setningsstrukturen er dei fakultative
- dei kan ikkje bli spurt om
- dei kan ikkje fungere som kjernar i ei frase, og heller ikkje ta komplement eller bestemmarar
- dei kan sjølv ikkje vere bestemmarar
- dei er alltid ubøyelege
- prosodisk sett skil dei seg frå andre ordklasser ved at dei enten er prosodisk kjerne for heile ytringa eller ikkje får trykk i det heile.

Med dette som utgangspunkt ser vi no på spørsmålet om partiklar i den sørsamiske grammatiske litteraturen.

3. Partiklar i den sørsamiske grammatiske litteraturen

I følgje Ignác Hálász (Hálász (1881) s. 67f) har sørsamisk ein eigen ordklasse **emfatisk partiklar** (nyomatékosító partikulák). Han reknar mellom anna opp den negative partikkelen *-kenna, -ken, -ke, -k* og partikkelen *-pe*.

Lagercrantz (1923) opererer med same ordklasseinndeling som Genetz, og ser **partiklar** som ubøyge ord (s. 35ff), som han delar inn i adverb (Umstandswörter), adposisjonar (Verhältniswörter) og konjunksjonar og subjunksjonar (Bindewörter). I syntaksdelen av grammatikken (Funktionslehre) deler han adverba inn etter semantiske kriterium, men drøftar ikkje den syntaktiske funksjonen deira. I formlæra (s. 96ff) tar han på nytt opp partiklane, og ser på den indre strukturen til adverba. Han skil adverb med defekte kasusparadigme frå usamansette former, og deler dei siste inn etter utlyd. Han noterer (s. 97) at *gænnah* blir brukt “nur enklitisch”, men skil ut over det ikkje mellom adverb og partiklar på den måten Hakulinen m. fl. (2004) gjer det.

Bergsland (1946) s. 243f deler meningsfylte ytringar inn i tre ulike **former**. Den første, **fullformer**, består av frie former (som kan stå aleine) og bunde former (som i lag med former dannar **fullformer**). I tillegg til desse fullformene består språket av **partiklar** og **konnektivar**, “som skiller seg innbyrdes ved å kreve tilstedeværelsen av minst ett, resp. to andre (hvilke som helst) tegn”. Han gjer likevel et atterhald (§313) “For nesten alle partikler gjelder at det i praksis er vanskelig å skille dem fra konnektiver (...) — og fra fullformer”. For Bergsland (1946) er altså adverb fullformer, mens partiklar ikkje er det. Deretter går Bergsland gjennom partiklane i sørsamisk. I ei eiga gruppe set han partikkelen *aaj* ‘også’, som han hevdar kan vere enklitisk (*dan aaj bijre* ‘også om den’ RT 314.17³) men også “trykksterk og stå helt i spissen av setningen” (med 3 referansar til RT). Av eksempla Bergsland kjem med er det likevel berre eitt der *aaj* står i spissen av setninga, i alle dei andre eksempla står *aaj* etter ordet det modifierer, som her i eksempel (1).

- (1) Nyjsenjëjjah aaj bovtjij luvnie vahkejijvies. (RT 186.28)
kvinnfolk.Pl AAJ rein.Pl.Gen hos arbeidde
‘Også kvinnfolkene arbeidet med renen.’

I følgje Bergsland er dei øvrige partiklane enklitiske, unntatt dei tre partiklane *vielie* ‘mere, lenger’, *annje* ‘til, i tillegg’ *easkh* ‘først’, som han hevdar også kan vere proklitisk. Berre enklitiske er i følgje Bergsland partiklane *gan*, *gænnah* ~ *gih* (i nektande setningar, med kondisjonalis eller i spørjesetningar), *vihth* ‘igjen, atter’, *jis* ‘så, nå, i sin tur’. Ei eiga gruppe utgjer det Bergsland kallar “setningsnyanserende partikler”, som “normalt (står) i setningens første takt”. Dette gjeld *jam* ‘da’, *bist* ‘som antyder at man tidligere har visst det man spør om’, *badth* ‘rent forsikrende <nok>’, *gijht* ‘antyder en motsetning’, *havkh* ‘glede, lettelse’ og *van* ‘motsetning, <lell>’.

¹Adverbi on vajaanparadigmainen tai taipumaton sana, joka kuvaa sellaisia lauseessa esitetyn tilanteen suhteita kuin aika, paikka, olotila, tapa ja määrä. Adverbi muodostaa lauseessa adverbilausekkeen, johon voi sisältyä määritteitä (...); muutamat adverbityypit saavat täydennyksiäkin (...) (Hakulinen m. fl. (2004), §646).

²Partikkelien keskeisiä ominaisuuksia ovat seuraavat. • lauseen rakenteen kannalta syntaktisesti valinnaisia • niitä ei voi kysyä, kieltää eikä fokusoida • eivät toimi lausekkeen edussanana; eivät saa täydennyksiä tai määritteitä • eivät esiinny määritteinä vaan liitännäisinä • ovat aina taipumattomia • poikkeavat puheessa prosodisesti muiden sanaluokkien sanoista: toiset voivat saada kokonaisen lausuman prosodian, toiset eivät saa sanapainoa ollenkaan

³Med **RT** viser Bergsland til sidenummer og linjenummer i Røros-samiske tekster frå 1943, her i ei nytåve frå 1992 (Bergsland (1992)), men attgjeve med moderne rettskriving.

Hasselbrink (1981) s. 163f. opererer med ei separat ordklasse “enklitische Partikeln”. Først viser han til at visse pronomenformer og hjelpeverb kan miste trykket og bli meir eller mindre redusert. Så held han fram: “Es gibt auch Wörter, die nur als enklitische Partikeln auftreten”. Han reknar så opp “die wichtigsten”: *-baddh* - *bedh* - *-badden* - *-badn* ‘ja, gewiss’, *-g’ännah*, *-g’än* ‘Verstärkung zur Negation’, *-gulh* (... von *guvledh* ‘hören’) ‘ja, gewiss, doch, wohl, zwar’, og dessutan dei enklitiske formene av personlege pronomen *-mån*, *-dån*, *-sån*, *-mi(j)h*, *-di(j)h*, *-si(j)h*.

Dei sørsamiske normative grammatikkane har, til skilnad frå både den finske tradisjonen og dei tidlege sørsamiske grammatikkane, ikkje operert med partiklar som ei eiga ordklasse. Her har i staden det semantiske inndelingskriteriet vore dominerande, og orda som tidlegare har vore partiklar har no vorte adverb. For Bergsland (1994) utgjær partiklane ei eiga undergruppe “setningspartikler” av ein klasse “småord” i lag med gradsadverb og konjunksjonar, klassen “småord” tilsvarende konnektivar og partiklar i Bergsland (1946). Han karakteriserer partiklane på følgjande måte (s. 139): “... disse småordene må forstås i setningssammenheng...”. Deretter klassifiserer han dei semantisk. Ei gruppe er bekräftande eller forsikrande (*gujht* ‘nok, sikkert’, *badth* ‘nok, virkelig, altså’, *amma* ‘altså, virkelig’). Ei anna gruppe uttrykker motsetnad: *ov* ‘aldeles, ja til og med’, *havkh* ‘allikevel’, *van* ‘jo, allikevel (det var bra)’, *bist* ‘(hva var det) igjen’. Ei tredje gruppe er nektingspartiklane *gih*, *gan*, *gænnah*, *goh*, og ei fjerde innleiar spørsmål, *mah*, *mejtie*, *dagke*, *vuj* eller ønskje *vaejtie*, *vaajt*, *vååjt*. Som det vil gå fram av handsaminga nedanfor, og for den del av handsaminga i Bergsland (1946) har dei ulike partiklane ulike syntaktiske eigenskapar som går på tvers av den semantiske inndelinga. Drøftinga i Bergsland (1994) går altså ikkje inn på dei syntaktiske eigenskapane til partiklane i sørsamisk. Magga og Magga (2012) presenterer partiklane som ein underkategori av adverba, “holdningsadverb”, som “uttrykker hvilken holdning den talende har til det hun/han sier, eller hvordan hun/han vurderer innholdet i det som sies, eller hvordan andre skal oppfatte innholdet” (s. 81). Ein partikkel er med andre ord eit adverb som fortel kva slags haldning talaren har til noko.

Begge desse definisjonane er semantiske, dvs. partiklane blir definert som ulike adverba og delt inn i ulike undergrupper basert på kva orda betyr. Magga og Mattsson Magga har rett nok ein syntaktisk karakteristikk av holdningsadverba: “De skiller seg ut fra de andre adverbene ved at de enten står som en bestemmelse til hele setningen eller tjener til å fremheve et enkelt ledd” (s. 81). Problemet med denne karakteristikken er at han ikkje skil seg frå den syntaktiske skildringa av dei andre adverba (s. 72).

Det finst i litteraturen ein spesialstudie om ein sørsamisk partikkel, David Kroiks (Jonassons) artikkel om *hov*, Jonasson (2006). Det empiriske materialet er dels klassiske tekstar og dels intervju med informantar. Hovudfokuset for artikkelen er dei semantiske eigenskapane til *hov*. Kroik går også inn på plassering i setninga, og viser at *hov* kan opptrer etter adverbial, subjekt og predikat (op. cit. s. 40).

Sett under eitt skil Halász (1881), Hasselbrink (1981) og Bergsland (1946) partiklane ut som ein eigen ordklasse. Bergsland drøftar til ein viss grad posisjonen partiklane kan ha i setninga og skil mellom første posisjon av setninga, enklitiske (etterstilte) partiklar, og partiklar som “normalt (står) i [dvs. etter] setningens første takt”. Ut over det blir ikkje dei syntaktiske eigenskapane til partiklane drøfta i litteraturen.

4. Partiklane sin grammatikk

Etter definisjonen av partiklar i Hakulinen m. fl. (2004) skil partiklane seg frå adverb ved at dei ikkje kan vere kjerne i ein frase men bere bli lagt til fraser. Viss vi ser syntaktiske konstituentar som domene med venstre- og høgrekant kan partiklar knytte seg til desse konstituentane på fire måtar: Dei kan knytte seg til venstre- eller høgre kant (her merka som x og y), og dei kan knytte seg til kanten frå venstre eller frå høgre. Dette gjeld både (ortografisk) frittstående partiklar, som i sørsamisk, og enklitiske partiklar som både fonologisk og ortografisk blir ein del av ordet det står til. Frasen markert som [...] i figur 1 kan vere både setning og konstituent i setninga.

$$\begin{array}{c} 1 [x \quad \dots \quad y] \\ \quad [x \quad 2 \quad \dots \quad y] \\ ([x \quad \dots \quad 3 \quad y]) \\ \quad [x \quad \dots \quad y] \quad 4 \end{array}$$

Figur 1: Typologi for partikkelplassering

Dette tilsvarende korleis trykk kan bli plassert i ord. Litt forenkla kan vi seie at ord kan ha trykk på *første*, *andre*,

PARTIKLAR

nestsiste eller *siste* staving⁴. Partiklar skil seg frå trykkfordeling i ord ved at type (3) ikkje er belagt for partikkelsystem, men bortsett frå det er det mogleg å bruke same typologi for plassering av trykk i ordformer og partiklar i fraser og setningar⁵.

Med typologien presentert i figur 1 går vi no gjennom partikkelsystemet i sørsamisk. Vi startar med posisjon (2) i figuren.

4.1. Enklitisk partikkel i andre posisjon

Posisjon (2) i figur 1 blir i litteraturen kalla Wackernagel-posisjonen, etter den såkalla Wackernagels lov (Wackernagels Gesetz). Wackernagel (1892) hevdar at plasseringa av ulike partiklar ikkje er tilfeldig for kvar einskild partikkel, men er ein felles konsekvens av stillingslova som tilordnar m.a. partiklar andre posisjon i setninga⁶ Wackernagel drøfter partiklar i gresk og latin og viser at dei opptre i andre posisjon i setninga. Han dreg så parallellen til finite verb i germanske språk, som også opptre i andre posisjon i setninga. Dei fleste moderne referansane til Wackernagel forstår “andre posisjon” som etter den første konstituenten i setninga. Det er også dei som forstår posisjonane prosodisk, og dermed argumenterer for at klitiske partiklar (klitika) blir plassert på andre plass, der den første posisjonen er definert prosodisk (t.d. Schütze (1996)). Bergsland (1946) kan også bli forstått på same måte. I praksis vil desse to syna på andre posisjon resultere i same resultat, og vi vil ikkje gå nærare inn på det her.

Partiklane som i følgje Bergsland (1946) står ‘i setningens første takt’ er *jam* ‘da’⁷, *bist* ‘nå igjen’, *badth* ‘altså, bare, nok’, *gujht* ‘nok, sikkert, iallfall’, *havkh* ‘allikevel’ og *van* ‘allikevel’. Ser vi på dei sørsamiske tekstane i SIKOR (Antonsen m. fl. (2021)) finn vi at desse partiklane er ulikt fordelt i korpus, nærare bestemt slik: *gujht* (1667), *hov* (1290), *jis* (1224), *badth* (527), *bist* (64), *van* (19). Dei andre partiklane har 5 eller færre belegg i SIKOR, og eg ser bort frå dei her. Av dei 1667 belegga for **gujht** i SIKOR er 2 i setningsinitial posisjon. Etter ein konstituent i akkusativ som ikkje står initialt i setninga finn vi *gujht* berre ein gong (den same setninga er belagt 3 gonger):

- (2) Manne dam gujht sijhtem
eg det.Acc G U J H T vil.
‘Eg vil likevel (gjere) det.’

Ordet *gujht* står likevel på tredje plass i setninga i 252 tilfelle⁸, men då i følgjande ramme: *konstituent + hjelpeverb + gujht*. Av hjelpeverba er det 198 instansar av *lea* ‘vere’ og 29 av negasjonsverbet *ij*. Dei andre verba opptre 5 eller færre gonger, dei er *tjoeredh* ‘måtte’, *maethedh* ‘kunne’, *gåaradidh* ‘vere mogleg’, *sijhtedh* ‘ville’, *guarkedh* ‘forstå’, *edjtjedh* ‘skulle’, *utnedh* ‘ha’, *tjoeveridh* ‘måtte’, *gååvnesidh* ‘finnes’, *daejredh* ‘vite’, *båtedh* ‘komme’. For alle andre belegg i korpus (ca. 1400) står *gujht* i andre posisjon, som i (3).

- (3) Mijjiej gujht annje daesnie
Vi G U J H T framleis her.
‘Vi er nok framleis her’.

Også **hov** er ein partikkel som står i andre posisjon, som i (4), frå *Don jih daan bijre*.

⁴Sjå Hyman (1977) for eit tidleg oversyn over ulike trykksystem. Trykkteori har utvikla seg mykje dei siste tiåra, relevant her er at det både for trykk, klitika og partiklar er slik at dei to relevante paramentra er høgre- vs. venstrekant av domenet, og tilknytning mot høgre eller venstre. Ingen av desse fenomen relaterer seg t.d. til midtre konstituent i domenet.

⁵Inspirert av parallellen med trykkplassering er det mogleg å vurdere om ikkje plasseringa av partiklane blir styrt av prosodiske heller enn av syntaktiske fraser. Parallellen er nærliggande men held ikkje: Prosodiske fraser opererer på eit autosegmentalt nivå *over* (ulikt frå) det segmentale nivået partiklane er ein del av. Dei blir konstituert av plasseringa av fokal aksent og spenner over eit domene frå fokal staving til fokal staving. Å plassere partiklar relativt til ytterkantene av eit slikt domene ville føre til at dei vart plassert uavhengig av ikkje berre fraser, men også av ord- og setningsgrenser. For ei drøfting av prosodiske fraser, sjå Nilsen (1992).

⁶Wackernagel formulerer lova m.a. slik, i samband med ei drøfting av data frå Thumb (1887): “Wir haben es also bei [dei greske partiklane *min*, *hoi*] nicht mit irgend etwas für [partikkelen] *min* Partikulärem zu thun, sondern mit einer *min* und *hoi* gemeinsamen Konsequenz des Stellungsgesetzes, das ihnen beiden die zweite Stellung im Satz anweist. (Wackernagel (1892) s. 340).

⁷Omsetjingane av partiklane er henta frå Nedtedigibaakoeh, Antonsen m. fl. (2009-2021).

⁸For å få dette resultatet søkte eg på sekvensen “indikativ + *gujht*”, og fjerna treff med setningsgrense til venstre for verbet.

- (4) Mijjen hearra hov lea Maarhkåsen vaentjelem mijjen gielese jarkosteminie .
vi.Gen herre HOV er Markus.Gen evangelium.Acc vi.Gen språk.Ill omsett
 ‘Vår herre har omsett Markusevangeliet til språket vårt.’

Ordet *hov* opptre i korpuset aldri i tredjeposisjon etter eit objekt i akkusativ. For dei 6 eksempla i korpus der *hov* står etter eit akkusativobjekt står objektet i førsteposisjon, som t.d. i (5).

- (5) Laedtien gåetiem hov utnimh.
bumann.Gen hus HOV brukte.vi
 ‘Vi brukte bumannens hus.’

Også *hov* står på tredjeplass i setninga etter eit verb, dette mønsteret er belagt 37 gonger.

Ordet **jis** er belagt 7712 gonger i SIKOR, 6451 som subjunksjon og 1261 som partikkel. Mange av tilfella der ordet er analysert som partikkel er nok tilfelle av feilanalyse, t.d. i (6):

- (6) Heerredimmie jïh bieljelimmie jis buala.
Sløkking og varsling JIS brenn
 ‘Sløkking og varsling viss det brenn.’

Sekvensen akkusativ + *jis* er ikkje belagt i det heile. *jis* er likevel brukt som partikkel. Belegget i (7) er frå Joh. 5.17, her er det klart at *jis* er brukt som partikkel og ikkje som subjunksjon.

- (7) Jeese jis jeehti: «Aahtjeme annje barkeminie. Jïh manne aaj.»
Jesus JIS sa: «Far.min enno arbeider. Og eg også.»
 ‘Men han [Jesus] sa til dei: «Far min arbeider til denne dag. Også eg arbeider.»’.

Til skilnad frå syntaksen til *gujht* og *hov* finn vi ikkje sekvensen konstituent + finitt verb + *jis* som partikkel i korpuset i det heile. Ordsekvensen er rett nok belagt, med 527 treff, men for samtlege tilfelle er *jis* dependent til eit finitt verb i ei leddsetning til høgre, og altså ein subjunksjon. Det same gjeld tilfella med *jis* initialt i setninga. Sekvensen konstituent + akkusativ + *jis* opptre relativt marginalt i korpus, ca. 70 gonger. Etter analysen gjeve i SIKOR er om lag halvparten (33) av desse partiklar, men det dreier seg om feilanalyser. Ordet *jis* er subjunksjon også i desse tilfella, men den underordna setninga inneheld ikkje finitt verb og *jis* blir dermed oppfatta som partikkel av analyseprogrammet. Nøyaktig kor mange av belegga av *jis* i andreposisjon som verkeleg er partiklar fell det utanfor denne artikkelen å avgjere, men *jis* i andre posisjonar enn andre posisjon er i alle fall subjunksjonar.

Partikkelen **badth** opptre etter ordet han viser til, som i (8).

- (8) a. Biejjie badth båata gosse im edtjh viertiedassigujmie soptsesidh. (Joh. 16.25)
dag BADTH kjem når Neg.Sg1 skulle.ConNeg v.Pl.Com snakke.Inf
 ‘Den dagen kjem når eg ikkje lenger skal tala til dykk i likningar.’
- b. Ij badth verbe maetieh abstrakte kasusem NP:se vedtedh
Neg.Sg3 BADTH verb klare.ConNeg abstrakt kasus.Acc NP:Ill gje.Inf
 ‘Verbet klarer jo ikkje å gje abstrakt kasus til NP-en.’

I SIKOR er det 10 belegg for *badth* setningsinitialt, men 7 av dei er frå ein ukorrigert versjon av Bibelen (frå 2009), der den gjeldande utgåva (frå 2021) i staden inneheld ordet *mohte* ‘men’. Dei tre andre belegga er frå ei lettlesesbok. I 75 % av belegga står *badth* i andre posisjon i setninga, som i (8). I bortimot ein fjerdedel av tilfelle står *badth* i tredjeposisjon, då står verbet i andre posisjon, som i (9). Verba er *lea* ‘vere’, negasjons verbet *ij*, *tjoeredh* ‘måtte’, *sijhtedh* ‘ville’.

- (9) Sov voesteges tjiehtesegærjesne lea badth gaajhkide tjiehtesidie göökte åarjelsaemien
ho.Gen første diktbok vere.Prs.Sg3 BADTH all.Pl.Ill dikt.Pl.Ill to sørsamisk.Gen

PARTIKLAR

smaareginie tjaaleme.

dialekt skrive'

I den første diktboka hennar er visst alle dikta skriva på to sørsamiske dialektar

Det er også ein handfull eksempel der *badth* står lenger ut i setninga, fleire av dei er frå upubliserte og ukorrigerede tekstar. Oppsummert finn vi altså *badth* i andre posisjon i dei fleste tilfella. I bortimot ein fjerdedel av tilfella står *badth* i tredje posisjon, då står det eit finitt hjelpeverb i andre posisjon

Partikkelen **bist** har 64 belegg i SIKOR, eit karakteristisk døme er (10).

- (10) Gåessie bist Tom jih Jerry eelki?
Når BIST Tom og Jerry byrja?
'Når var det no Tom og Jerry byrja att?'

I berre to av døma står *bist* i tredje posisjon, (11), og for begge to har orda til venstre ei staving kvar.

- (11) a. Gukt lij bist dan daelh ?
korleis var BIST så no
'Korleis var det no?'
- b. Jih mij lij bist dle vihth dihte maam edtjimh mujhtedh ?
Og kva var BIST så att det kva.Acc ville.Prs.PII fortelje.Inf
'Og kva var det så vi ville fortelje?'

Når *bist* står i andre posisjon er leddet i første posisjon nesten alltid eit adverb, no og då også eit relativt pronomen, eit substantiv i genitiv eller eit topikalisert objekt, jf. (12).

- (12) a. Elle gon Søøfen bist daah vaanhtsh?
Elle og Søøfe.Gen BIST denne.Pl.Nom vott.Pl.Nom
'Er dei no Elle og Søøfe sine, desse vottane?'
- b. Maam bist dle libie destie åådtjeme jallh tjoeveramme dååjrehtalledh?
kva.Acc BIST så er.PII dette.Ela få.PrjPrc eller måtte.PrjPrc kunngjere.Inf
'Kva er så dette som vi har fått så vi må fortelje om det?'

Eksempla i (11) ser ut til å stø opp om Bergsland sitt syn på at det er takta som er det som er den relevante konstituenten, heller enn syntaktisk konstituent. På den andre sida er det fleire enn ei takt både i (12b) og i mange andre av eksempla i korpus. Ei meir treffande analyse ser med andre ord ut til å vere ei der første plassen i setninga må vere ein konstituent, men at det er mogleg å ha fleire konstituentar når dei får plass i ei takt.

Partikkelen **maa** opptre 255 gonger i SIKOR (talet på belegg i SIKOR blir frå no gjeve i parentes etter partikkel-len), dei aller fleste gongene i andre posisjon, som i (13a). *maa* står i tredje posisjon etter eit verb 11 gonger. Før verbet kjem det enten ein partikkel eller eit nektingsverb, som i (13b). I eitt av eksempla kjem det eit pronomen på to stavingar før verbet, (13c).

- (13) a. Dellie maa vuejniejægan damtijægan, Jeesuse dihte.
då MAA sjå.Prt.PI3 kjenne.att.Prt.PI3, Jesus han
'Då vart auga deira opna, og dei kjende han att.'
- b. Ijje , ij Leah maa daate mov aaksjoe, ålma vaestiedi.
nei , Neg.Sg3 vere.ConNeg MAA det eg.Gen øks, mann svare.Prt.Sg3
'Nei, ikkje er det øksa mi, svarte mannen.'

- c. Manne leam maa haeliehtæjja jallh vuj?
 Eg vere.Prs.Sg1 MAA flygar eller eller
 'Eg er vel flygar, eller kva?'

Ordet **goh** kan opptre både som subjunksjon og partikkel. Som partikkel opptre *goh* etter nektingsverbet (125), og alle gongene i andre posisjon.

Den siste partikkelen Bergsland tar opp i denne gruppa er *van*. Denne partikkelen skil seg likevel frå alle dei andre, og vi kjem dermed attende til han i avsnitt 4.3

4.2. Enklitiske partiklar i andre posisjonar enn andre posisjon

Dette er type (4) i figur 1, dvs. partiklar som står til høgre for ordet det modifierer og der ordet sjølv står sist i sin eigen frase. Bergsland viser her til *aaj* (10099) 'også, igjen', og til *gan* (60) 'heller (etter nekting)', *gænnah* (1256) 'heller, engang (etter nekting)', *gih* (30) 'engang (etter nekting)', og han sett opp *aaj* som dei negative partiklane sitt "positive tilsvar" (op.cit. s. 297).

I nordsamisk er den tilsvarande partikkelen *ge*, som er identisk for positive og negative kontekstar. Finsk, på si side, har den positive partikkelen *-kin* og den negative *-kAAn*. Det positive *-kin* er omtrent tre gonger så vanleg som det negative *-kAAn*⁹. Også for sørsamisk er det fleire belegg for *aaj*, men her er talet så mykje høgare for *aaj* at han må bli brukt også til andre ting enn til å vere eit positivt motsvar til dei negative partiklane. Alle desse partiklane skil seg frå Wackernagel-partiklane ved at dei kan opptre i alle posisjonar i setninga, noko SIKOR gjev rikelege døme på.

aaj opptre i alle posisjonar i setninga. Ca. 20 % av belegga er i første posisjon, dvs. det står til eit ord til høgre for seg. For ca. 5 % av belegga står *aaj* i siste posisjon, og ordet står til kva ordklasse som helst. Ser vi på nordsamisk-sørsamiske parallelltekstar ser vi at sørsamisk *aaj* kan, men ikkje treng, tilsvare eit nordsamisk positivt *ge*. Jf. eksempel (14), der *aaj* og *ge* er brukt parallelt og eksempel (15), der dei ikkje er det.

- (14) a. Jis gie datnem reaktan uvte steebnie dov sjáarhtam áadtjodh, dellie edtjh
Jos nokon deg.Acc rett.Gen foran stevne.Prs.Sg3 du.Gen skjorte.Acc få.Inf, så skulle.Prs.Sg2
 dov skopmekkem aaj disse vedtedh.
kappe.Acc AAJ han.ill. gje.Inf
- b. Jos muhtun dáhttu lágastemiin váldit dus báiddi, de atte sutnje vel gávttige.
Viss nokon vil saksøkje ta frå.deg skjorta, så gje til.han også kofteGE
- c. Vil nokon saksøkja deg og ta skjorta di, så lat han få kappa òg.
- (15) a. Eah tåallerh seammalaakan darjoeh?
Neg.Pl3 tollar.Pl.Nom likeins gjere.ConNeg
- b. Almma tuolláratge dahket nu?
ikkje.sant tollar.Pl.NomGE gjere.Prs.Pl3 slik?
- c. Gjer ikkje tollarane det same?

Merk også at *aaj* kan stå både før og etter ordet det modifierer. I (14) sto det til høgre for ordet det modifiererte, i (16) står det til venstre.

- (16) a. Juktie desnegh gusnie dov vierhtieh, desnie aaj dov vaajmoe.
fordi der kor du.Gen skatt, der AAJ du.Gen hjarte
- b. Dasgo gos du dávvir lea, doppe lea du váibmu ge.
fordi der du.Gen skatt vere.Prs.Sg3, der vere.Prs.Sg3 du.Gen hjarte GE
- c. For der skatten din er, vil hjartet ditt òg vera.

⁹Fordelinga kjem frå det annoterte korpuset for finsk hos Språkbanken i Finland <https://korp.csc.fi/korp/>, eit søk på ordformer som er annotert med *Foc.kin* og *Foc.kAAn* i eit korpus på 76,5 millionar ord gjev 152 646 og 46 595 ordformer med høvesvis *-kin* og *-kAAn*.

PARTIKLAR

Det nordsamiske dømet i (16) er frå Bibelen, men ikkje frå den publiserte versjonen. Her heiter det *Gos du dávvir lea, de doppe lea maiddái du váibmu.*, dvs. her står adverbet *maiddái* 'også' i staden for partikkelen *ge*.

Ordet **vihth** 'igjen, atter' er belagt 988 gonger i SIKOR. Dette er i følgje Bergsland (1946) ein partikkel som kan vere "enklitisk til *aj* 'atter' (...) men også til andre former" (s. 298). Her viser han til (17).

- (17) Ij maechtieh dan varke vihth skraevviestidh (RT 208.21)
Neg.Sg3 kunne.ConNeg så fort VIHTH kjevle.Inf
'Man kan ikke kjevle så snart igjen'

Som det går fram av (17) opptrer *vihth* andre stader i setninga enn i Wackernagel-posisjonen. Det stemmer godt med data frå SIKOR, der det er så mange som 79 belegg på *vihth* etter akkusativ, der berre to av dei er topikalisererte. *vihth* opptrer også setningsinitialt i ca. 150 tilfelle, og står dermed i ein annan syntaktisk kategori enn dei andre partiklane handsama i dette avsnittet.

4.3. Proklitiske partiklar

Proklitiske partiklar, eller partiklar som står til venstre for ordet dei modifierer, representerer type (1) i figur 1. Nesten alle ordformene drøfta her har to stavingar, dei kan med andre ord utgjere eit eige prosodisk ord. Bergsland (1946) hevdar (s. 297) at dei tre partiklane *vielie* 'mere, lenger', *annje* 'til, i tillegg' *easkh* 'først' kan vere både enklitiske og proklitiske.

Ordet **amma** førekjem 950 gonger i SIKOR, av dei 68 gonger setningsinitialt. I andre posisjon står *amma* til saman 398 gonger i SIKOR (i 148 av desse tilfella står det etter komma).

- (18) Daate sijjie voevnijes, daesnegh amma Jupmelen gåetie, daesnegh elmierijhken okse.
denne stad skremmande, her AMMA Guds hus, her himmelrikets dør
Kor skremmeleg denne staden er! Dette må vera Guds hus, her er porten til himmelen.

I tillegg kan *amma* også opptre enklitisk, som i *Goltelh amma!* 'Høyr no på meg!' (2. Mos 18:19).

I følgje Bergsland (1946) s. 300 er **van** ein av dei "setningsnyanserende partiklar" som står (til slutt) i første takta i setninga. Bergsland gjev to døme der *van* følgjer *dellie*, det eine er (19a).

- (19) a. Dällie vån dihte boåta
då VAN han komme.Prs.Sg3
'Nå kommer han jo (det er bra, jeg har ventet ham)'
- b. **Dihte van båata
han VAN kjem
'Han jo kjem'

I SIKOR er ingen døme med adverb + *van* tilsvarande (19a) belagt, heller ingen med nominale ledd + *van* (jf. det konstruerte (19b)). Det som dermed er belagt er døme der *van* står initialt i setninga, som i (20).

- (20) a. Åå jøø van tjuavkede daesnie sjidti, goh biejjie gåatan båateme, Karijuse jeehti .
Å jø VAN lys her bli.Prt.Sg3, når sol hus.Ill kome.PrfPrc, Karius seie.Prt.Sg3
Å jø, så lyst det blir når sola kjem inn i huset, sa Karius
- b. Van hijven!
VAN fint!
'Så fint!'
- c. - Jemmede, van luste .
- nei.og.nei, VAN hyggeleg
'Nei og nei, så triveleg.'

Det einaste unntaket i materialet er eit der *van* ser ut til å fungere som ein subjunksjon:

- (21) Dan sjiekenisnie NSR sæjhta tjiertestidh van vihkeles siebriedahke sijjiem vadta saemien
det.Gen på.grunn.av NSR ville.Prs.Sg3 presisere VAN viktig samfunn plass.Acc gje.Prs.Sg3 samisk
jielemelearoeaarvojde .
livslæremeining.Pl.III
 ‘På grunn av dette vil NSR presisere kor viktig det er at samfunnet gjev plass til den samiske livsfilosofien.’

I tillegg til partiklane handsama så langt drøftar Bergsland (op.cit.) s. 300f følgjande proklitiske partiklar: *vajt, jam, vuj, mah, dagke*¹⁰. Av desse er *vajt* og *jam* ikkje belagt i SIKOR. **vuj** er belagt, men analysert som konjunksjon. Det ser ut til at denne analysen også høver i setningsinitial posisjon, jf. (22).

- (22) Vuj edtjebe vaestiedidh: Almetjijstie? (Mark. 11.32)
eller skulle.Prs.PI1 svare.Inf menneske.Pl.Ela
 ‘Eller skal vi svare: «Fra mennesker?»’

For **mah** oppgjev både Bergsland og seinare grammatikkar ikkje berre ein partikkel men også eit pronomen *mah*, fleirtalforma av *mij* ‘kva for ein’. Eksempla han oppgjev for *mah* er døme på bruk som partikkel og ikkje som pronomen, t.d. i (23) (op.cit. s. 301):

- (23) mäh duw skoarrie?
MAH du.Gen skinn.Sg.Nom
 ‘Har du skinn?’

SIKOR inneheld svært mange døme på setningsinitial *mah*, men det er som pronomen og ikkje partikkel, jf. (24):

- (24) a. Mah Leah maanah joe vadteme?
kva.Pron.Interr.Pl.Nom vere.V.Prs.PI3 barn.Pl.Nom allereie.Adv gje.V.PrfPrc
 ‘Kva har barna allereie gjeve (bort)?’
 b. Mah argumenth Vibeke Larsen nuhtjeme?
kva.Pron.Interr.argument.Pl.Nom V. L.Sg.Nom bruke.PrfPrc
 ‘Kva argument har Vibeke Larsen brukt?’

For **dagke** oppgjev Bersland (op.cit.) bruk både som pronomen og som partikkel. Eksempla som partikkel er vist i (25):

- (25) a. dakkâ eččærə gawnh? (B46.301)
DAGKE ikkje.Prt.PI2 finne.ConNeg
 ‘Så dere fant det ikke?’
 b. dakkâ dijjiēh boatiemienie (B46.173)
DAGKE du.PI2.Nom kome.Ger
 ‘Så de held på og kjem?’

For *dagke* inneheld SIKOR 373 eksempel. I overkant av 40 % inneheld setningsinitial *dagke*, jf. (26a). men det kan også stå i andre posisjonar, som i (26b), der det står etter det finitte verbet, men foran frasen det modifierer.

- (26) a. Dagke dov Leah jeatjah hijven åssjalommesh jih sijhth meatan årrodh
DAGKE du.Gen vere.Prs.Sg2 annan.Attr god.Adv idé.Pl.Nom og.CC ville.Prs.Sg2 med.Adv vere.Inf

¹⁰Hos Bergsland notert som *vajt, jâm, vuj, mäh, dákka*.

PARTIKLAR

Gielevåhkosne?

Språkveke.Sg.Ine

‘Så du har andre gode idear og vil vere med på språkveka?’

- b. Dellie vielie geerve sjædta jih tjuara dagke stuerebe diedtem vaeltedh dan
så lenger vanskeleg bli.Prs.Sg3 og måtte.Prs.Sg3 DAGKE stor.Comp ansvar.Acc ta.Inf den
åvteste maam jijtje dorje.
for som sjølv gjer.Prs.Sg3
‘Enda vanskeligere blir det å måtte ta eit større ansvar for det ein sjølv gjer.’

I Bibelen finn vi klåre døme på *dagke* som spørjepartikkel, jf. (27):

- (27) *Dagke datne juvdeladtji gånka? (Joh. 18.33)*
DAGKE du.Nom jøde.Pl.Gen konge.Sg.Nom
‘Er du kongen over jødane?’

SIKOR inneheld ingen setningsfinale *dagke*, og heller ingen *dagke* mellom finitt verb og partisipp, noko som elles ville ha vore ei typisk plassering for eit setningsadverbial.

Ei oppsummering av dei proklitiske partiklane gjev dette biletet: Viss vi ser på definisjonen på partikkel frå Hakulinen m. fl. (2004) er det klart at dei fleste orda handsama i dette avsnittet (4.3) som er belagt i moderne tekstar heller kunne bli sett på som adverb. Dei kan stå før ordet dei modifierer, og i dei fleste tilfella også etter desse orda. Dei er ikkje posisjonelt avgrensa til setninga eller kjerna i frasen dei står til på same måten som dei enklitiske partiklane i dei to føregåande avsnitta.

Eitt unntak er altså *dagke*. Ordet opptre rett nok i ulike posisjonar i setninga, men berre i posisjonar der det kan modifisere ein frase til venstre for seg.

5. Konklusjon

Dei fleste sørsamiske partiklane er såkalla Wackernagelpartiklar, dei opptre i andre posisjon av setninga, til høgre for den første konstituenten, som partikkelen dermed framhever. I tillegg kan dei opptre i tredjeposisjon, etter eit finitt verb i andreposisjon. Det er mogleg å sjå dette som to ulike domene, S og VP, der partiklane i begge tilfelle står i andre posisjon. Ei mogleg forklaring på dette kan vere innverknad frå norsk, der setningsadverb står i tredje posisjon i hovudsetningar, etter hjelpeverbet. Nokre av Wackernagelpartiklane kan ikkje ha denne dobbeltfunksjonen, dei står berre i andre posisjon i setninga. Ei eiga gruppe dannar partiklar som er under rekkjevidda av negasjon, dei står til høgre for ordet dei modifierer, og ikkje i andre posisjon.

I tillegg til desse partiklane er det ei gruppe av ord som modifierer verten sin til høgre. Det er mogleg å sjå dei som proklitiske partiklar, men i og med at dei fleste av dei er tostava ord som prosodisk sett dannar sjølvstendige ord er det også mogleg å sjå dei som adverb, altså ikkje som partiklar.

I utgangspunktet var ikkje SIKOR det optimale empiriske grunnlaget for ei gransking av partiklar. Det er eit skriftspråkskorpus, og halvparten av korpuset inneheld administrative tekstar omsett frå norsk. Korpuset inneheld med få unntak ikkje tekstar skrivne av talarar frå førkrigsgenerasjonen eller tidlegare. Fleire alternative empiriske kjelder peikar seg naturleg ut for vidare forskning: Eldre tekstar med nedskrive munnleg språk, lydopptak av talespråk, feltarbeid med morsmålstalarar og, for sørsamiske lingvistar, introspeksjon. Særleg partiklar som står til venstre for orda dei modifiserte vil dra nytte av eit vidare empirisk materiale enn skriftspråkskorpora.

Granskinga gjennomført i denne artikkelen viser likevel at det er mogleg å gjere grammatiske generaliseringar for dei ulike partiklane basert på moderne skriftspråk. Sørsamiske partiklar er med andre ord underlagt ein grammatisk struktur også innafor dette domenet, ein struktur sørsamisk grammatisk forskning bør gjere greie for.

Denne artikkelen har ikkje gått inn på partiklane sin semantikk. Ei første hypotese ser ut til at dei fell i to hovudkategoriar, forsterkande (verkeleg, sikkert, nemleg) og kontrastive (likevel, jo, jo så visst), der ei undergruppe av dei kontrastive blir brukt til nektning (ikkje ein gang, ikkje heller). Artikkelen har heller ikkje sett på kombinasjonen av fleire partiklar. Korpuset inneheld t.d. 823 tilfelle av tre lette ordformer (partikkel, nektingsverb, kopula) på rad, i ulike kombinasjonar. Ei nærare gransking av alt dette fell utanfor ramma av denne artikkelen, men får stå som ein invitasjon til meir forskning på sørsamisk syntaks.

References

- Antonsen, Lene, Chiara Argeese, Børre Gaup, Sjur Moshagen, og Trond Trosterud. 2021. SIKOR UiT Norges arktiske universitets og det norske Sametingets samiske tekstsamling, Versjon 1.12.2021. <http://gtweb.uit.no/korp>.
- Antonsen, Lene, Trond Trosterud, Maja Kappfjell, Sissel Jåma, Toini Bergstrøm, og Marit Fjellheim. 2009-2021. *Nedte-digibaakoeh*. Giellatekno, UiT., <http://baakoeh.oahpa.no/>.
- Bergsland, Knut. 1946. *Røros-lappisk grammatikk : et forsøk på strukturell språkbeskrivelse*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. Skrifter ; 43. Aschehoug, Oslo.
- Bergsland, Knut. 1992. *Røros-samiske tekster*. Norsk folkemuseum.
- Bergsland, Knut. 1994. *Sydsamisk grammatikk*. Davvi girji, Karasjok.
- Genetz, Arvid. 1890. *Suomen partikkelimuodot*. Suomalaisen, Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hakulinen, Auli, Maria Vilkkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, og Irja Alho. 2004. *Iso suomen kieliooppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, <http://scripta.kotus.fi/visk>.
- Halász, Ignác. 1881. *Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok*. Akadémia könyvkiadó-hivatala, Budapest.
- Hasselbrink, Gustav. 1881. *Südlappisches Wörterbuch = Oårj'elsaamien baaguog'ärjaa*. Lundequistska bokhandeln, Uppsala.
- Hyman, Larry M. 1977. On the nature of linguistic stress. *Southern California Occasional Papers in Linguistics* 4: 37–82.
- Jonasson, David. 2006. Den sydsamiska partikeln hov. Ms. Umeå universitet.
- Lagercrantz, Eliel. 1923. *Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. Kristiania etnografiske museum.
- Magga, Ole Henrik og Laila Mattsson Magga. 2012. *Sørsamisk grammatikk*. Davvi Girji, Karasjok.
- Nilsen, Randi Alice. 1992. *Intonasjon i interaksjon. Sentrale spørsmål i norsk intonologi*. Universitetet i Trondheim.
- Schütze, Carson T. 1996. Serbo-Croatian clitic placement: An argument for prosodic movement. In *Annual Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics: The College Park Meeting 1994*, edited by Jindřich Toman, pp. 225–248. Michigan Slavic Publications, Ann Arbor.
- Thumb, Albert. 1887. Die pronomina $\mu\nu$ und $\nu\nu$. *Jahrbücher für classische Philologie (Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik)* 135: 631–648.
- Wackernagel, Jacob. 1892. Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung. *Indogermanische Forschungen* 1: 333–436. <https://doi.org/https://doi.org/10.1515/9783110242430.333>.